

BUTLLETI

DEL GRUP D'ESTUDIS SITGETANS

Any IV

Març 1979

Núm. 12 bis

MEMORIA 1978

Mil noucents setanta-vuit. Un altre any queda enrera per a la curta història, que ja deixa d'ésser incipient, del Grup d'Estudis Sitgetans. I un altre cop, fem memòria de l'any que ha passat.

Començen per la vida interna, per les estadístiques de l'entitat. Durant el 1978, hi ha hagut 18 altes de socis, i s'ha hagut de lamentar la primera baixa per defunció: la del Dr. Joan Manuel Catasús i Catasús, que morí a Sitges el 2 de febrer. Joan Manuel Catasús i Catasús havia fet donació, a finals de l'any 1976, d'una sèrie de papers, amb versos i altres obres manuscrites i mecanografiades del seu germà, el poeta Trinitat Catasús. L'Assemblea del G.E.S., s'ha reunit 7 vegades: el 27 de gener, el 9 de març, el 21 d'abril, el 9 de juny, el 20 de juliol, el 3 de novembre i el 20 de desembre. En elles han parlat, respectivament, David Jou i Mirabent, sobre *els capitells de Pere Jou a Sitges, Berga, Rupit i Roda de Ter*; Joaquim Veà, sobre *Dades per a un estudi sociològic de la tercera edat a Sitges*; Jacint Picas i Cardó, sobre *Diapositives sobre Sitges i el Garraf*; Ignasi Maria Muntaner sobre *Els Conflictes Catalans dels Segles XVII i XVIII a través dels Llibres del Consell de la Universitat de la Villa de Sitges*; el grup de treball per l'estudi de la pintura lluminista de Sitges, amb diapositives d'obres de Joaquim de Miró i d'Antoni Almirall, i Salvador Picas i Figuls, que ho féu sobre *Les Masies del Terme de Sitges*. La Junta Directiva de l'entitat, s'ha reunit com a tal cinc vegades en tot l'any. Por fi, 1978 ha vist l'elecció de la segona Junta. Efectivament, acabat el termini de dos anys que l'article 8.è dels Estatuts determina per a la duració dels càrrecs de la Junta, calia canviar-la. La renúncia del Sr. Ramon Planes a presidir la nova Junta, portà a la Junta sortint a presentar el nom de Jacint Picas i Cardó per a substituir-lo. La nova Junta quedà formada pels següents senyors:

President:	Jacint Picas i Cardó.
Vicepresident:	Antoni Vigó i Marcé.
Tresorer:	Santiago Buscató i Vigó.
Secretari:	Lluís Jou i Mirabent.
Vocals:	Joan Puig i Mestre Jacint Sastre Descarrega Ignasi M.ª Muntaner i Pasqua Josep Antoni Benítez Muntaner.

L'activitat exterior del Grup d'Estudis Sitgetans, ha tingut, com l'any anterior, el seu punt fort en les publicacions. En començar l'any, es va poder oferir el segon volum de la col·lecció ESTUDIS SITGETANS, volum corresponent al 1977, i que és el *Càntic del Vinyet i altres poemes*, de Salvador Soler i Forment, amb un pròleg de Ramon Buckley, que forma una interessant antologia de l'obra del poeta sitgetà. L'edició, ho recordem, fou patrocinada per Vicenç Ibáñez i Olivella. En acabar l'any, precisament en la darrera Assemblea de l'any, es va poder presentar el tercer volum de la mateixa col·lecció: *Sitges i els conflictes catalans dels segles XVII i XVIII*, d'Ignasi M.ª Muntaner i Pasqual. El llibre porta un pròleg de Miquel Coll i Alentorn. L'edició ha estat patrocinada per la CAIXA D'ESTALVIS DEL PENEDES, que tant procura fer per la cultura de la Comarca. Al llarg de l'any ha pres cos la segona col·lecció de publicacions del G.E.S.: els «QUADERNS», petits opuscles d'entre vuit i setze planes, que l'any 1977 es va iniciar amb el recordatori dels actes celebrats en rememorança del 75.è aniversari de la mort del fill predilecte de Sitges, el doctor Robert. Enguany, han estat tres els números publicats. El N.º 2, fou el catàleg de l'exposició d'obres dels pintors Joaquim de Miró i Antònia Almirall. És il·lustrat i conté escrits de Ramon Planes, Antoni Vigó, David Jou i Angels Parés. El tercer, és el catàleg de l'exposició de documents, partitures i records del Mestre Antoni Català i Vidal, efectuada en els dies de la Festa Major, i que conté escrits de Ramon Planes, Joan Puig i Mestre i Josep i Carbonell i Gener: el catàleg fou realitzat per Vinyet Pañella. El quart, per fi, conté el pregó de Jacint Picas i Cardó en la XVII Festa de la Verema, amb dades sobre el conreu de la vinya al Municipi i a la Comarca. Aquests opuscles han estat respectivament patrocinats per Vicenç Ibáñez i Olivella, l'Illm. Ajuntament de la Vila i la Caixa d'Estalvis i Mont de Pietat de Barcelona. Per fi, el 1978 només ha estat mig any pel Butlletí del Grup d'Estudis Sitgetans. Dels quatre números que estava previst d'oferir al públic dins les pàgines de El Eco de Sitges, tan sols dos, el 9 i el 10, han vist la llum. Porten escrits de Ramon Planes, Josep Picas, David Jou i Salvador Picas. La Junta del G.E.S., amb suport de la Caixa de Pensions per a la Vellesa i l'Estalvis de Catalunya i Balears, «la Caixa», ha aconseguit que el nostre Butlletí no fos, pel moment, una més de les 43 capçaleres de publicacions desaparegudes que són la història de la premsa local. Les nostres publicacions, a més de ser el millor exponent de l'activitat de l'entitat i la millor eina per a aconseguir els seus objectius, han permès iniciar una sèrie d'intercanvis de publicacions amb entitats similars que la nostra amb els quals s'aconsegueix, a l'hora, donar a co-

nèixer al Grup d'Estudis fora de Sitges, i una incipient Biblioteca. L'intercanvi s'ha efectuat amb l'Institut d'Estudis Penedesenc, el Museu de Vila franca, els Amics dels Goigs, el Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona i el Museu de Badalona.

Altres activitats del Grup durant l'any han estat les següents:

El 28 de gener, acte de presentació, a la Biblioteca, del darrer llibre de Josep Carbonell i Gener, *Don Josep Bonaventura Falç i el context històric de la seva època*, a càrrec de l'historiador Miquel Coll i Alentorn, professor de la Universitat de Barcelona i membre de l'Institut d'Estudis Catalans, prologuista del llibre i company d'inquietuds de l'autor en altre temps.

El mes de febrer, davant les notícies aparegudes a la premsa diària barcelonina en relació amb la probable sortida de la Col·lecció de Nines Antiques de Lola Anglada del seu emplaçament sitgetà. Ens adreçarem en protesta al Molt Honorable Senyor President de la Generalitat de Catalunya Josep Tarradellas, amb la qual s'aconseguí la garantia de què l'opinió del Grup d'Estudis pesaria en la matèria.

El 8 d'abril, amb la col·laboració econòmica del Casino Prado, la Societat Recreativa El Retiro i la Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis de Catalunya i Balears, s'organitzà al Cap de la Vila una ballada de Sardanes d'Antoni Català i Vidal, com a homenatge al mestre mort dos mesos abans.

El 29 d'abril, presentació del Llibre de Salvador Soler i Forment, *Càntic del Vinyet i altres poemes*, a càrrec de l'escriptor i poeta Leandre Amigó, a la Biblioteca.

Del 29 d'abril al 7 de maig; a l'Estudi Vidal, exposició d'obres dels pintors sitgetans Joaquim de Miró i Antoni Almirall, que recollí 44 olis d'indubtable valor dels dos artistes. L'exposició fou visitada per més d'un miler de persones. A fi de preparar-la, Antoni Vigó, David Jou, J. A. Benítez Muntané i Angels Parés, visitaren quantitat de cases particulars i de galeries d'Art a fi de localitzar i seleccionar les obres dels artistes. D'aquesta tasca de localització d'obres, ha donat per resultat la catalogació de gairebé un centenar d'obres de Joaquim de Miró, d'unes dues dotzenes d'Antoni Almirall, i d'altres de Joan Batllé i Amell, Joan Soler, Catasús, Mirabent i Gatell i d'altres, que podrien ser l'inici d'un catàleg artístic sitgetà.

Del 23 al 30 d'agost; a l'Estudi Vidal, Exposició sobre El Mestre Català i la seva obra, amb 70 partitures retalls de premsa, objectes i fotografies del mestre, seleccionats d'entre la important donació feta per Manuel Duran i Capdevila a l'Ajuntament de Sitges amb destí a l'Arxiu Històric Municipal. L'exposició i el catàleg, foren patrocinats per l'Illm. Ajuntament de Sitges.

Amb independència de l'activitat social o col·lectiva, els components del G.E.S. han dedicat hores d'esforç en treballs intel·lectuals i d'investigació, que sempre és útil de resaltar. Així, Josep Carbonell i Gener ha enllestit a les planes de «El Eco de Sitges» un interessant estudi sobre els sis anys napoleònics a Sitges; Jacint Picas, fou anomenat pregoner de les XVII Festes de la Verema celebrades el 17 de setembre; la Miscel·lània Penedesenca, publicà articles de Ramon Planes, David Jou Vinyet Pañella i Enriqueta Malivern; David Jou aconseguí el grau Universitari de Doctor en Ciències Físiques amb la qualificació de «cum laude» i la mateixa qualificació obtingué Isabell Coll i Mirabent en la seva tesina de Llicenciatura al Departament d'Art de la Facultat d'Història de la Universitat de Barcelona. Aquesta tesina, és una obra important per Sitges, per quant estudia a fons, i a base de documents de primera mà, el mig segle d'arquitectura sitgetana (1880-1930), per primera vegada. El treball és notable i digne de publicació.

Per fi, en cloure aquest repàs de l'any que ha quedat enrera, és obligat agrair una vegada més a la direcció de la Biblioteca Popular Santiago Rusiñol, l'acolliment que dona al Grup d'Estudis Sitgetans, orfe, encara, de local propi.

DE BOTANICA SITGETANA

Les orquídees pertanyen a una família de vegetals, coneguda especialment pel seu valor econòmic, com a plantes d'ivernacle, productors de flors de gran tamany i molt belles, que creixen espontàniament als tròpics. Però entre les 20.000 espècies conegudes, n'hi ha de més senzilles que creixen al nostre territori, i ens passen sovint desapercebudes pel poc volum de la mata (unes poques fulles que ixen de terra) i a que aquesta gairebé desapareix tot seguit de florir en una sola espiga de poques flors, com és el cas d'aquestes dues que ens ocupen.

OPHRYS LUTEA CAV. Aquesta orquídea per nom vulgar: abellera (català), i abejera (castellà), perquè l'aspecte del làbel de la seva flor recorda a una abella libant una flor. En la «FLORA DE CATALUNYA», de Joan Cadevall-Pius Font i Quer, és citada de les següents localitats: Terrassa, comarca de Bages = Gavà, entre Montcada i St. Geroni, Sallent i Serrateix. Floreix, diuen, abril-maig. Francesc Freixas en

la «FLORA DE SITGES», la cita de les Muntanyes de Campdases, Casavella.

Doncs bé, el passat dia 30 de març, hem vist una colònia d'aquesta OPHRYS ben prop de Sitges: concretament a la part de sol ixent de la Serreta d'En Benaprés. En vàrem apreciar unes 30 plantes, totes ja florides, ço que indica que, al menys als nostres contorns, ja floreix pel març.

OPHRYS FUSCA LINK. És semblant a l'altra, i d'aquí el nom de «fusca» perquè el dit làbel de la flor té un color més fosc, mentre que el làbel de la primera està vorejat de groc, i d'aquí el «lutea» = groga. «FLORA DE CATALUNYA» la cita de: Terrassa, Gavà, Montcada, Bages, Penedès = Castelldefels, Vallvidrera, Marges del Besòs i Llobregat, no lluny de la costa, Girona fins Olot, Cadaqués, Cap de Norfeu, Figueres, Molins, Cabanes. Floreix també, diuen, abril-maig. «FLORA DE SITGES» la cita de Vall de Pich Martell, lloc situat prop l'acabament de les

Costes en direcció a Barcelona, i ens en dona el nom vulgar: Mira si Mirallà.

També recentment, el dia 3 d'abril, n'hem vist un sol exemplar a l'Urbanització Mas Alba, al costat N. del xalet que hi ha al cim a l'esquerra de la carretera que puja des de Ca la Blanca.

Ens estranya que «FLORA DE CATALUNYA», publicada els anys 30, no citi la nostra localitat, ja que «FLORA DE SITGES» fou publicada el 1903.

Per aquest motiu hem volgut publicar aquesta nota, i per haver constatat la seva existència tan propet de la nostra vila.

Els interessats poden veure les figures i descripció d'ambdues espècies al volum V.è, pàgina 331, de «FLORA DE CATALUNYA».

Santiago Casanova, *Prev.*

Abril de 1978.

VERIDICA EPOPEIA DE LA FAMÍLIA CATASÚS I EN «PAU DELS BURROS»

Nota prèvia: Amb motiu d'una festa que van celebrar els senyors Sobré, propietaris de l'Hotel Romàntic, em van demanar una col·laboració literària, i amb aquest motiu vaig compondre aquesta semi-festiva «Verídica Història de la Família Catasús i en Pau dels Burros». Valgui aquesta introducció per explicar el caràcter un xic lleuger d'aquesta història, allunyada de tot tipus d'investigació rigorosa i exigent. La relació entre els senyors Sobré i la família Catasús és, simplement que l'Hotel Romàntic està allotjat en una d'aquestes cases de la família Catasús. — P.

Aquestes ratlles no pretenen pas, Déu me'n guardi, ser un estudi històric, per al qual caldria muntar tot un aparat científic que bé valdria la pena que algú o altre, algun dia, emprengués. Volen ser, en tot cas, un cant a tres cases del carrer de Sant Isidre, de Sitges, les que duen els números 21, 23 i 25. Un cant a la gent que les va aixecar i hi va viure, un cant a l'home que fou l'origen d'una fabulosa empresa vuitcentista, encara que, per sort, no es pugui comparar a cap moderna «multinacional».

Les cases números 21, 23 i 25 del carrer de Sant Isidre, tal com qualsevol transeünt les pot veure, són de construcció i disseny bàsicament, clàssicament, vuitcentista i en una façana (la núm. 25) s'hi veu la data del 1882, o sigui abans que les borrasques del Modernisme fessin brollar rius de llàgrimes dels ulls de les fades dels estanys nòrdics, on florien els nenúfars i volaven les papallones irisades. Aquestes cases duen al frontispici les següents inicials: la número 21 J.P.; la número 23, P.C.; i la número 25, A.C. Totes tres constitueixen un bloc miraculosament preservat de l'enderrocament furiós de les post-guerres i avui són un testimoni de les construccions que els «americanus» van aixecar en aquell barri, que serva, fins avui, el segell d'un

vuitcentisme progressista i bem entès, que creia en el ferrocarril i en els valors bursàtils.

Aquestes tres coses van ser aixecades per tres germans, millor dit, una germana i dos germans. El número 21 fou bastit per Josep Planas, casat amb Josepa Catasús i Ferret. Els fills d'aquest matrimoni foren sis, un dels quals ha estat el popular senyor «Pepe Planes», casat amb la no menys popular senyora Lola Robert, que tots recordem, i que fou una de les parelles imprescindibles en la vida social de Sitges.

Els números 23 i 25 foren bastits i aixecats pels dos germans Pere i Antoni Catasús i Ferret, caps de dues prolífiques famílies de 9 i 14 fills, respectivament. Almenys, aquests són els fills que trobem en la documentació consultada. Aquests germans van viatjar a Cuba, on van viure llargs anys, i no pas sense profit. Hi van treballar, van fer llargs diners, van establir negocis, van fundar línies de vaixells i van fer, com a producte d'aquests impoluts negocis, possible la construcció de les dues esmentades cases del carrer de Sant Isidre, a més de la que abans hem esmentat de la seva germana, o sigui la del número 21. Aquí li cal al cronista lloar la tenacitat i l'esperit de treball que varen fer possible l'aixecament d'una colossal fortuna i una empresa que va atresorar or colonial i isabelí, constituint-se armadors de vaixells, transportant carregaments de fusta i espècies colonials d'Ultramar entre L'Havana i Barcelona.

Tenim, doncs, el senyor Pere Catasús i Ferret, casat amb la senyora Josepa Ferrer, que el féu pare de nou fills, alguns dels quals són encara vivents, i que habitaven al número 23.

Al número 25 hi visqueren Antoni Catasús i Ferret i la seva muller fou Josepa Soler i Roig, caps d'una prolífica família de 14 fills. La gran, Josepa, féu un brillant casament amb Joan

Llopis i Bofill, de la noble família que a Sitges anomenem de «can Bernadí» (en Joan Llopis és l'autor de l'«Assaig Històric de la Vila de Sitges»); la segona, Dolors, es casà amb en Joan Tarrida i Ferratges, el popular industrial propietari de la primera fàbrica de sabates a Sitges; la quarta, Concepció, va viure en el claustre; la cinquena, Marina, es va casar amb el Dr. Francesc Freixes, botànic i naturalista, autor del recull «La flora de Sitges» que detalla i estudia la flora del nostre terme municipal, llavors encara ecològicament impolut (fou editat, creiem, a principis de segle). Els germans sisè, setè i vuitè, Antoni, Josep i Pere, continuaren els negocis de la família.

De la flota de vaixells de la família Catasús ens en parla en Lluís Jou i Mirabent en el seu llibre «Notes per a l'estudi de la Marina de Sitges 1840-80»; l'empresa armadora era «Catasús y Cía.» i es va dedicar al negoci navilier fins a l'any 1894. Posseï el bric-barca «Villa de Sitges» i els llaguts «Villanovés» i «San Juan». Van importar especialment fustes per a les dogues de les bótes, com també fusta d'Amèrica que descarregaven al port de Barcelona més aviat que a la platja de Sitges.

Segons consta al llibre de matrimonis de la Parròquia, el pare d'aquests germans era Josep Catasús i Fals, fill de Pere i de Manuela, que essent vidu de Maria Mirabent, es va casar el dia 28 de març de 1824 amb Marina Ferret, de Sant Pere de Ribes, fills de Josep i Josepa Almirall, i havia nascut el 6 d'agost de 1782; en una partida de baptisme gairebé completament ratada per la mala qualitat del paper consten les seves dades, que potser algun dia un recercador expert podrà completar. Aquí, per tant, es perd la pista històrica de la família Catasús (així és escrit en aquestes partides de casament i naixement).

Ara ens cal donar entrada a un personatge fabulós del qual s'ha parlat força a Sitges: en «Pau dels Burros». Aquest home emprenedor era, segons sembla, un ascendent dels Catasús que hem esmentat, però, hem vist que cap dels esmentats no duia el patronímic de Pau, sinó Josep, Antoni Pere... Ens inclinem a creure que deu ser un nom «hereditat» d'un ascendent per tradició oral. Per altra banda, ja hem vist que la pista es perd en una partida de baptisme menjada pel temps. L'activitat d'en «Pau dels Burros», sabem, segons conta Roig i Raventós en el «Sitges dels nostres avis», que transportava les mercaderies de Sitges a Barcelona per mitjà d'animals de càrrega, els quals sortien de Sitges pel carrer de Barcelona i travessaven les costes de Garraf per un mal camí de cabra, vorejant l'Aiguadolç, Cala-Forn, la cala Gran

(Vallcarca) i anava a parar a Sant Boi de Llobregat, on es trobava el camí ral de Barcelona a Madrid. En dies de mal temps i vent, el perill que un animal caigués al mar amb càrrega i tot era imminent, i per això seguien a vegades altres camins que anaven a parar a l'Ordal. Els descendents i successors d'aquest agosarat i emprenedor transportista foren els Catasús que hem esmentat abans.

El nom de Catasús va a més, íntimament lligat al de la primera empresa peninsular que es va dedicar a la importació de petroli i els seus derivats; avui, que aquest negoci és la base de la riquesa dels països del Creixent Fèrtil, la península Aràbiga i els sultanats del Pèrsic, se'ns fa estrany d'imaginar que en el llunyà 1880 hi hagués un nom penedesenc dedicat a un negoci tan pudent i substanciós. Aquest negoci va subsistir, és clar, fins que a l'època del general Primo de Rivera es va establir el monopoli de petroli que va arrabassar el negoci de mans privades per a passar-lo a mans de l'Estat. La distribució de petroli a Barcelona roman encara, avui, com a relíquia dels antics negocis, en mans dels cognom Catasús i suposem que els arxius mercantils de Barcelona guarden dades de les importacions vuitcentistes de petroli, dedicat a encendre quinqués i engegar els primers motors d'explosió per a les indústries que els senyors Esteves muntaren al pla de Barcelona, al Vallès i arreu de Catalunya.

En Josep Catasús i Fals, del seu matrimoni amb Marina Ferret va tenir deu fills i tenia la casa al carrer de la Carreta. Quan el seu fill Antoni tornà de Cuba féu aixecar la primera de les tres cases del carrer, llavors nou, de Sant Isidre, la que duu les inicials A.C. (número 25).

El fill gran del matrimoni Catasús-Ferret va ser en Josep Catasús Ferret, que es va casar amb Maria Bués Catasús i va formar part de totes les empreses comercials de la família. D'ells descendeixen els Catasús-Roca. Tenien la seva casa al carrer de Bonaire, n.º 5.

Una altra filla de Josep Catasús i Fals va ser la Maria, que es va casar amb Jaume Camps, també de Sitges i van anar tots dos a Cuba. Ella en va tornar aviat, però ell s'hi va quedar i va prendre part també en els negocis de la família Catasús a l'illa de Cuba, però hi va morir jove. Llavors, Maria en enviudar va anar a viure a casa del seu germà Antoni, exercint de mare de família, no sols de les seves tres filles, sinó també de tots els fills de l'Antoni. I, naturalment, mentre les filles la cridaven «mare», els nebots van començar a anomenar-la «tia», i d'aquesta conjunció dels dos apellatius en va eixir el renom que, ja per tota la vida, li va quedar: «la tia-mare».

Una filla seva, Josepa Camps i Catasús, es va casar amb el picapedrer Anton Figuls, l'artesà de Maricel i constructor del banc de la «Torreta». Un nét d'aquesta és en Salvador Picas i Figuls, que ha estat qui m'ha encaminat i m'ha

donat les dades necessàries per a contar aquesta història de la família que podem anomenar els «Buddenbrok» de Sitges. Ell, però, us hi afegiria encara més coses.

Jacint Picas i Cardó

ARQUEOLOGIA COMARCAL

Sitja

Es troba junt a la carretera que comunica Sitges amb Ribes, pujant vers la creu de Ribes, a ma esquerra, al recte d'un portal, en el punt kilomètric B-211 55'1 Kms.

La boca està excavada en una capa calcària d'uns 60 cms. de gruix, mentre que la resta ho està, en canvi, en materials poc consistents, terrosos. Un sòl d'aquestes característiques facilita sens dubte la realització d'una obra d'aquesta mena, i a més a més permet que sigui d'àmplies dimensions, com en el cas present.

En les proximitats hi ha camps de garrofers, en els quals s'ha tingut que rebaixar el nivell del terreny fins eliminar la capa superior calcària i arribar a les terres conreables inferiors.

La poca consistència de les parets ha estat

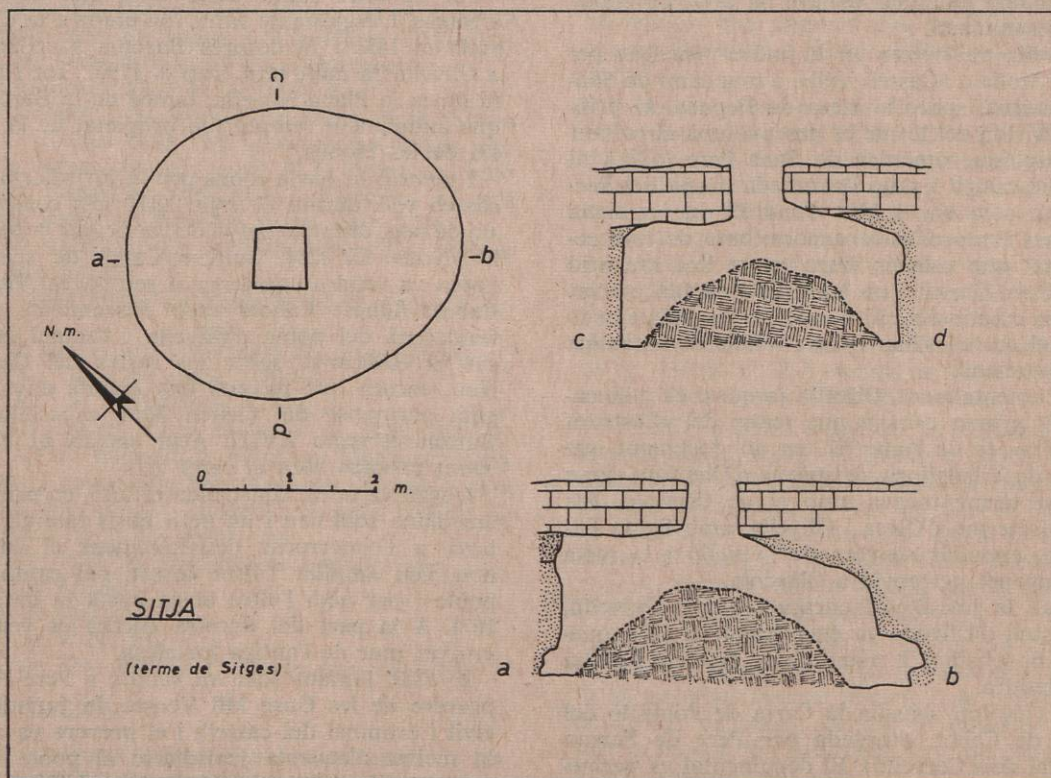
la causa de què es produeixin petits desprendiments que desfiguren la primitiva morfologia, com es pot observar en els dos talls del gràfic. La planta és ovoïdal i els seus eixos màxims mesuren 3'75 m. (a-b) i 3'18 m. (c-d). Un munt de pedres i escombraries recobreix el fons de la sitja, el qual fa molt desagradable la seva inspecció.

És de destacar l'existència de dues perforacions a uns 8 m. al NO. de la sitja, de secció parabòlica i a 2'3 m. un de l'altre. La seva finalitat ens és desconeguda.

a) Diàm. màx. 12 cms.; prof. 8 cms.

b) Diàm. màx. 9 cms.; prof. 2 cms.

J. Miret - M. Miret

OLIVELLA

Un petit poble amb una llarga història

Introducció

Haig de confessar que fa 20 anys no havia estat mai a Olivella.

Excursions. Cap els anys 60 ens vam posar a confeccionar fitxes de noms de lloc de la comarca (topònims com se'n diu ara). L'objectiu concret era fotografiar totes les masies i torres de defensa del Garraf, fer la seva descripció i fixar-les. La fitxa era la següent: situació, estat (desapareguda, enrunada, tancada, tipus de teulada, espitlleres, merlets, portes, baluards, etc.), troballes (premses, arcs, cups, cisternes, pous, quadres, corralles, cellers, rellotges de sol, sitges de gra, etc.). Després venia la tasca investigadora: origen i llinatge, etimologia del mot, primera notícia documental, altres notícies, habitants actuals i amos en aquell moment.

Aquesta tasca va reportar a més, el coneixement del terreny que anàvem trepitjant i pels reportatges que fèiem i anem fent, vam confeccionar fitxes i més fitxes dels noms de lloc que trobàvem, com són rius, torrents, fondos, fonts, muntanyes, etc.

Vam buscar documentació antiga i en vam trobar a Can Suriol, Can Pau Olivella, l'Ajuntament, la rectoria, etc., amb cadastres, capbreus i censos molt importants.

HISTÒRIA DELS CASTELLS

La documentació trobada ens va posar al corrent de la història de les masies, i essent el terme d'Olivella un poble de masies, el que fèiem en realitat era la història d'Olivella, ja que aquest municipi sempre ha estat de població disseminada.

Olivella va néixer en el indret conegut pel «Puig Moli» o «Castell Vell», a mig camí de Santa Susagna, sobre la riera de Begues. Al principi, la vida del terme es desenvolupà al voltant de l'església romànica de Sant Pere (1271), al peu del castell i prop l'enrunada masia del Rector, on com en el Mas Vendrell, hi ha aigua en unes fonts molt amagades, base de tota comunitat que volgués viure en un lloc tan àrid com és el Garraf i on aquest líquid tan preciat és ben escadusser. Al costat de les poques ruïnes del castell s'han trobat retalls de ceràmica ibero-romana.

Documentalment, Olivella ja quasi és mil·lenària. El primer esment que tenim del «Castrum Olivella» és de l'any 992, en un document que parla de Viladellops, del terme d'Olèrdola, quan aquest terme tocava amb el de Cervelló. Els actuals terme d'Olesa i Olivella, amb Santa Susagna, eren els senyors de Cervelló i la resta d'Avinyonet pertanyia a Olèrdola.

Quan la jurisdicció encara era dels Cervelló, el castell d'Olivella va ésser venut el 1038, quedant no obstant a mans de la mateixa família propietària.

El 1164 fou signada la Carta de Població del Puig de Cabot, otorgada per Pere de Ferran (feudal dels Cervelló). El documental va permetre arribar a la conclusió de què el Puig de Cabot fou l'actual assentament del poble d'Oli-

vella. S'hi diu que calia fer cases al puig, erm, sobre les rompudes, i calia fortificar-lo en un termini de sis anys. Era el naixement del què després se'n va dir el Castell Nou.

El 1212 fou feta donació del castell d'Olivella (el Vell), per Ramona, vídua de Pere de Ferran a Berenguer, llur fill. La família Cervelló continuava així en el senyoriu.

Durant aquest segle va canviar la jurisdicció del terme. Consta que l'any 1271 el bisbe instituí tres preverats a la Capella de la Seu de les Onze Mil Verges (actual Santa Llúcia), entre les quals hi hagué la «capella de castrum nostrum de Olivella», fent-se esment del degà Pere d'Olivella, possible instigador de la institució. Aquesta capella féu de parròquia fins l'any 1625. L'edifici era de planta rectangular, de lleuant a ponent i l'entrada en el costat de migdia, com les més pur estil romànic. Queden alguns detalls de l'absis i un bon tros de l'altar de pedra. (Des del segle XIV és també santuari.)

Poc després, el 1294 hi va haver un plet entre el bisbe i el prior de les Onze Mil Verges sobre la jurisdicció del castell. No podem precisar encara com i quan va passar aquesta jurisdicció dels Cervelló (amb els seus feudals Ferran) a la Seu. Mentrestant, Bernat d'Olivella fou arquebisbe de Tarragona (1271-1287). Hem tingut els nostres dubtes en quant al lloc de naixement, però des del moment que vam saber que els seus marmessors eren Bernat i Ramon de Ribes, ja tenim més esperances. Les investigacions que fins ara hem fet ens porten per bon camí.

Per un altre cantó, Jafrà vivia més de cara a Sitges. L'església de Jafrà fou unida a la d'Olivella el 1432 i la després Baronia s'incorporà a Olivella ja molt tard (cap el 1790). Tot i així, hi havia la Plana Novella, també de la Baronia, que antigament sempre fou propietat de la masia de les Piques.

I mentre hi havia raons per la jurisdicció del castell vell, durant el segle XIII se'n construïa un de nou, diferenciant-lo de l'antic per la paraula «Nou». El 1264, Guillem Cabot de «castro novo» va vendre una terra al seu parent Ferrer Cabot. Aquest Cabots eren descendents dels fundadors del poble d'Olivella i l'actual església va edificar-se sobre les restes del Castell Nou, encara que passats uns quants anys, seguia parlant-se del Castell Nou, especialment durant el segle XVIII. Avui encara hi ha la «font cabota» vora el camí vell.

L'església nova, construïda el 1625, en principi era d'una sola nau i un petit absis lateral. Més tard, a l'enderrocar definitivament el castell nou, van ampliar l'altre costat, pel cantó del poble i per això l'altre absis porta la data de 1671. A la part del darrera encara es veu un gruixut mur de l'antiga fortalesa.

El 1381, l'infant Joan va vendre a Pere Feliu, prevere de les Onze Mil Verges, la jurisdicció civil i criminal del castell, i el prevere va cedir la meitat d'aquesta jurisdicció al poble l'any següent. El rei féu addició de preu el 1392 i Pere Feliu atorgà àpica per la citada jurisdicció. Des

d'aleshores, Olivella estigué sota el domini de la Seu, encara que no directament. El domini catedralici-priorat sobre el castell i terme d'Olivella es mantenia viu i operant a primers del segle XVIII, poc ans de l'establiment de la Nova Planta.

Acabada la guerra, foren abolits els tributs eclesiàstics, implantant-se nous impostos per mitjà del Cadastre, però el prior de les Onze Mil Verges continuà exercint la jurisdicció fins ben entrar el segle XIX.

Que va passar amb el castell vell? Quan la parròquia va quedar definitivament en el poble, allà sols va restar la masia del Rector. El 1681 encara es parla del «Castri Veteris». A la rodalia coneguda el mateix segle diu: «serral amunt del Castell Vell»; «Castillo Viejo» li diuen el 1820 i el 1848-50, el Castellot. Posteriorment, el rector hi volgué fer-hi un molí. Les moles van viatjar, el rector es va morir i el molí no va muntar-se.

EL TERME

L'indret d'Olivella encara que pertanyent als Cervelló, era castell termenat, ja que el 992 tenia límits amb els terme d'Olèrdola: el puig dit Ozuzio (Auzuz l'any 1056) i el pou de Langovard.

La rodalia del terme d'Olivella la vam trobar en dos arxius diferents. A can Suriol i a Can Pau Olivella. Data aproximada: mitjants del segle XVII. És un interessantíssim document des del punt de vista toponímic i ens retalla perfectament l'actual terme del municipi: el puig de la Mola, el puig Serbós, Campdassens, Sespírol, penya Riscia, serra Boletera, serra de Codines, puig de Piquetes, pont del Corb, les planes d'Olivellera, el puig del Llamp, la riera d'en Gírbals que bé del Sepulcre, la penya del Duc, la carretera i el pujol de Portes, per on passava l'antic camí de Sitges a Viladellops i Vilafranca, etc., són esmentats en el document.

L'extensió total és de 38,76 km².

Castellet i la Gornal en tenen 46,48, Sitges 43,67 i Ribes 40,41, tots superiors a Olivella. Per sota tenim, Oleseta amb 30,57, Vilanova amb 33,50, Canyelles amb 14,08 i Cubelles, el més petit, abans un dels més grans, amb 13,36.

Les explotacions agràries han sigut sempre de minifundi.

El 1717, abans de la plantació de vinya hi havia:

- 118 jornals de cereals (75 %) dels conreus
- 24 » de vinya (15 %)
- 15 » d'oliveres (10 %)

Tots sabem com va anar el final del segle XVIII plantant-se vinya on ningú ho esperava. L'increment fou tant que hi havia més vinya que cereals. Després, el segle passat, la fil·loxera ho deixà tot perdut.

L'any 1970 les explotacions agràries són:

- 22 de 0,5 ha.
- 28 de 5-50 ha.
- 9 de 50-200 ha.
- 7 de 200-1.000 ha. i cap de més de 1.000.

LES MASIES

Hi ha varies referències ben antigues de les masies d'Olivella. La més important és el Capbreu de 1681, elaborat pel Priorat de les Onze Mil Verges «en poder de Joan Henrich Torrent

y Ribot, notari tenint y Regint la escrivania pública de la Vila de Sitges per lo molt lltre. Capital de la Sta. Iglesia Cathedral de Barcelona, senyor útil y propietari de dita escrivania pública y del Castell, Vila y terme de Sitges». Tot ell escrit en llatí, consta de 65 folis plens per ambdues cares i el precedeix un índex (l'original diu «Rubrica») amb el nom de tots els propietaris i cases del terme: Mas de Liona, Mas de la Rocha, Mas Cabrafich, Mas de la Crivellera, Mas Bernich, Mas de les Piques, Mas de la Roqueta, Mas dit d'en Mas, Mas d'en Fuster, Mas Bargalló, Mas d'en Ferrer, a més de propietaris de terres. El Mas de la Roca és l'actual Can Suriol; el Mas Cabrafich, esmentat ja l'any 991, és Can Grau; el Mas de la Crivellera, Can Milà; el Mas Bernich, el Mas d'en Mestre; el Mas d'en Mas, es va dir Can Puig i ara Can Camps; i el Mas d'en Ferrer, ho era Can Martí o Can Muntaner, potser més aviat el primer que el segon. En aquest Capbreu ni hi ha les masies de Jafra. I cosa molt curiosa, tots es deien Mas. No com ara que molt es diuen Can. Hi tenim onze masies importants que cotitzaven de 2 sous a 1 lliura 6 sous i 8 diners. Segurament que n'hi havia de més petites que no pagaven. En aquest Capbreu hi ha totes les afrontacions de les masies.

L'altre document també important és el «Llevador de Censos» de l'any 1711, en plena guerra de Successió. Censos i dels que percibia el cèlebre Priorat. Hi surten el Mas de Olivellera (Can Milà), Mas Fuster, als Poals; Mas Truïols, Mas de la Roqueta, Mas Bargalló, Mas de les Piques; Mas Massaguer, Ginart, Respai, Bosch i Torragassa, tots d'en Pau Olivella; Mas Ferrer; el Mas Oliva, el Mas Domènech i una casa prop el Castell Nou, de Magí Puig, Mas de na Liona, Mas de la Roca i el Mas Cabrafich. Total: 18 masies, que pagaven des de 3 lliures a 146 lliures (Mas del a Roca). Falten els masos de Jafra.

Documents que podem dir especialitzats, són els cadastres de l'any 1725 a 1790. En ells a més del propietari de la masia, s'esmenten les quantitats i qualitats de les terres, tipus de cultiu, bestiar que hi tenien (bous, mules, ases, porcs, cabres) i jornalers que treballaven la terra. La paga era en rals d'ardit i diners. Can Grau pagava 299 rals. El total anual és de 3.556 rals l'any 1725. Olivella tenia 1.878 jornals de terra declarats, d'ells 17 de terra de 1.ª qualitat; 46 de 2.ª; 137 de 3.ª; 25,5 jornals de vinya; 16,5 d'oliveres, 28 de bosc i 1.708 de muntanya.

El 1867, en plena febre del vi, s'ordenà la numeració de les cases. El Rotllu o Centro hi van comptar 22 cases, la Part de Dalt o Districte de Llevant, 14 masies; la Part de Baix o Districte de Ponent, 24 i el Districte de Jafra, 13 masies. Total: 51 masies i 22 cases en el poble. Com veurem després, fou la vegada que el municipi d'Olivella tingué més població.

Finalment, l'any 1900 es va fer un cens on va resultar haver-hi 18 caps de casa en el poble, 32 en els districtes de ponent i de llevant i 13 en el lloc de Jafra, sumant 63 famílies i com que hi havien 350 habitants, surt un promig de 5 a 6 persones per casa.

La Malvasia de Sitges

per VINYET PANYELLA

i II

El castellà que parla DON SALVADÓ hem dit ja que no era sino una mena de dialecte que fa no l'entengui ni la gent que el rodeja. DON SALVADÓ pot venir a significar, en aquest sentit, el derivat del personatge que en el teatre popular català ridiculitzava els castellans, i era, per regla general, un militar o un derivat de l'autoritat. En aquest cas qui assumeix el paper és l'«americano» nou ric i vell, és a dir, el representant de la burgesia colonial. Fins i tot en la parla DON SALVADÓ sembla una mica cursi:

«me vino una bilicháa
y la cambée en La Habana.
Hice acopios al barrer
y al contao rabioso
y era tan habilidoso,
que nunca yegué a perder;
(...)
y ya le tienen usté aquí
al que su hija de usté pide.
Lo dije en cuanto la vide:
esa me conviene a mí» (19).

D'altra banda, hi ha un moment en què PAUET ridiculitza un romanç decimonònic castellà de caire amorós:

«Por mucho que corra
y juegue el ardid,
un viejo a una niña
nunca hará feliz.
(...)
Corazón respira,
deja de latir,
que el no que temías
trocado está en sí» (20).

Molta part de l'èxit d'aquest sainet està en què la parla dels personatges és la parla del carrer, però graciosa i no ordinària, hàbilment treballada i alhora molt real.

Com a conclusió primera podem deduir que *La Malvasia de Sitges* és un sainet de tipus menestral, no entra encara dintre del grup de sainets burgesos. Ho és perquè retrata costums i maneres de vida de la classe mitja amb realisme, en un moment en què encara la vida

d'aquesta classe social no havia entrat en període de transformació. En un poble —en aquest cas Sitges— ja s'havia operat el canvi de poder dels terratinents als burgesos comerciants, però aquest canvi no va ser traumàtic. La presència del «americano» era un fet que despertava ambició i ganes de prosperitat, però no s'havia produït una absorció ni aniquilació per part d'aquesta classe vers totes les altres classes inferiors. Era pura coexistència. *La Malvasia de Sitges* no és una elegia —perquè encara no calia fer-la, sino un quadre de costums, un retrat.

A part del valor documental que té aquesta obra per a Sitges, ens trobem davant d'una peça dramàticament ben treballada, amb recursos suficients per constituir una representació entretinguda i de final feliç, que era el que calia per assegurar l'èxit per part del públic. Desconec dades sobre la representació escènica, a Sitges, d'aquesta obra, però suposo que, d'haver estat escenificada en qualsevol dels casinos locals hauria tingut un èxit molt considerable, a part per la temàtica que tracta, per la mateixa construcció interna de l'obra dramàtica. *La Malvasia de Sitges* no és un document excepcional, ni és una obra mestra, però pot presumir de peça ben feta, sense pretensions d'alta volada dramàtica, i amb un encant popular que particularment, trobo molt suggestiu. Sigui com sigui, *La Malvasia de Sitges* és la primera de les obres de teatre —i probablement la més ben feta— que planteja a nivell de carrer i de plaça una problemàtica de dinàmica interna d'un poble petit. És en aquest sentit que m'ha interessat, i que crec valia la pena de prestar-hi una mica d'atenció a través d'un breu estudi com aquest.

(19) id., ob. cit., 8.

(20) id., ob. cit., 11.

EDICIÓ UTILITZADA

Vidal, Francesc de Sales. *La malvasia de Sitges*. Comèdia en dos actes escrita en vers català per ... 5.ª edició. (Barcelona, s. i., 1923). La escena catalana. A. VI, 2.ª època, núm. 123.

Patrocina la

Caixa de Pensions per a la Vellesa i d'Estalvis

"La Caixa"